

## **Специални определители**

Специалните определители означават понятия, които са общи за един или няколко отрасли на знанието. Те са подвижна, отделима част на индекса, която може да бъде присъединена към всеки индекс на определен отдел, за да послужи за неговото по-нататъшно стандартно уточняване.

Трите вида специални определители се различават по техните отличителни знаци:

**-1/-9 определители с дефис (без -0 Общи определители с дефис);**

**.01/.09 определители с точка нула;**

**'1/'9 определители с апостроф**

Специалните определители най-често се разработват и използват в основната таблица и се пренасят непосредствено в отдела, в който се прилагат. В помощните таблици на общи определители рядко се разработват специални определители, Това се среща най-често при определителите за място и форма.

Специалните определители с дефис и с точка нула изпълняват двойна роля:

1) специалният определител в съчетание с общия индекс на отдела, в който е представен, означава общо понятие от дадения отрасъл на знанието, когато това понятие не е включено в основните индекси на отдела, например:

**62-52 Машини и процеси с автоматично управление и регулиране**

**66.011 Изчисляване на процесите (Химична технология)**

2) същият определител, като подвижна част на индекса, съчетан с всеки от дробните индекси на даден отдел, изпълнява аналитична функция, като уточнява конкретното понятие, изразено с този индекс, например:

**621.97-52 Автоматични чукове и преси**

където

**621.97 Чукове и преси**

или

**661.25.011 Изчисляване на процесите при производство на сярна киселина,**

където

**661.25 Производство на сярна киселина**

Определителите **-1/-9** (определители с дефис) са разработени подробно в отдел *62 Техника. Технология*. Тези определители съдържат цял ред понятия за характеристика на машини и апарати по конструкция, габарити, форма, съставни части, начин на действие, управление и т.н., а също и характеристики на веществата по

агрегатно състояние, на изделията – по форма, на процесите – по параметри и т.н. Определителите **62-1/-9** се прилагат не само в основното деление **62**, но със специално методическо указание се отнасят и до целия отдел **6**, а частично се използват и в отделите **5** и **7**.

Специалните определители **62-1/-8** по правило се присъединяват към индекси, означаващи машини, апарати, инсталации и др., например:

**621.92-187 Машини за фино шлифоване**

**621.43-66 Двигатели с вътрешно горене на твърдо гориво**

Специалните определители *62-9 Работни характеристики, параметри и условия на производствени процеси, инсталации и оборудване) и 62-52 Машини и процеси с автоматично управление и регулиране* се използват както с индекси за процеси, така и с индекси за оборудване.

Специалните определители *62-4 Състояние и форма на материали, повърхности, предмети и изделия* се прилагат за означаване на предмети, изделия, материали според тяхната форма, конфигурация, агрегатно състояние, например:

**62-46 Кухи предмети и изделия. Материали с кух профил**

Определителите **.01/.09** (определители с точка нула) се намират в различни отдели на УДК. В отдел **6** те по-често означават процеси, оборудване, продукцията от едно или друго производство.

Определителите **'1/9** (определители с апостроф), за разлика от **-1/-9** и **.01/.09**, изпълняват синтетична функция и служат за комплексно означаване на отделните съставни елементи, свойства и други характеристики. В едни случаи те са дадени във вид на таблица, а в други трябва да бъдат образувани от основните индекси, например:

В делението **329.1/6 Класификация на политическите партии и движения по общи политически гледища и цели** индексите за някои партии могат да се образуват чрез комбинация от различни обществено-политически позиции, например:

**329.11 Консервативна позиция**

**329.17 Националистическа позиция**

**329.21 Монархическа позиция**

**329.11'17'21 Консервативно-националистическо-монархическа позиция**

В делението **546 Неорганична химия** бинерно съединение се означава като се посочи номерът на металния радикал (катион) и към него се прибави номерът на киселинния радикал (анион). Във втория номер цифрите **546** са заместени с апостроф, например:

**546.34 Литий**

**546.183 Фосфорен оксид**

**546.34'183 Литиев фосфат**

В делението **669 Металургия** сплавите се систематизират по химичен състав:

**669.35 Медни сплави**

**669.4 Олово**

**669.5 Цинк**

**669.6 Калай**

**669.35'5 Медно-цинкови сплави**

**669.35'5'6'4 Медно-цинково-калаено-оловни сплави**

В някои отдели, като например **81 Езикознание и езици**, определителите с ' (апостроф) са посочени като готова таблица.

При използването на специалните определители може да се създаде впечатление, че от значение е само отделимата част на индекса – определител. Смиълът на сложния индекс обаче се определя от съчетанието на определителя с индекс от основната таблица.

Едни и същи специални определители могат да имат различно значение в различните раздели, например:

**54-31 Оксиди (специален определител в делението 54)**

**82-31 Романи (специален определител в делението 82)**

От изложеното по-горе може да се направи заключение, че специалните определители стесняват понятията, отразени с основни индекси. Специалните определители обаче, в съчетание с основните индекси от раздела, за който са разработени, могат да се разглеждат като самостоятелни индекси (когато за определено понятие няма основен индекс), например:

**82.09 Литературна критика. Литературознание**

**62-777 Маркиращи устройства**

**62-59 Забавящи и спирачни устройства**

**616-053.9 Гериатрия. Болести на старостта**